

**Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Асоціація університетів України
Одеська обласна державна адміністрація
Одеська міська рада
Одеський обласний інститут удосконалення вчителів
Освітньо-культурний центр «Інститут Конфуція»**

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО**

МАТЕРІАЛИ

ІІІ МІЖНАРОДНОГО КОНГРЕСУ

**«ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
В УНІВЕРСИТЕТСЬКОМУ ПРОСТОРІ»**

18-21 травня 2017 року

Місце проведення:

**Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського
(м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26)**

**Одеса
2017**

чином, формується суб'єктивне ставлення до ситуації, наприклад, стресогенна ситуація може бути розцінена як повсякденна та контрольована й не викликати негативних наслідків [2]. Зауважимо, що проблема ресурсів неодноразово піднімалася в роботах вітчизняних та зарубіжних психологів (Д.О. Леонт'єв, В.А. Бодров, К. Муздибаєв, Л.О. Китаєв-Смик, О.О. Конопкін, Л.Г. Дика, О.К. Осницький, В.О. Толочек, Р. Baltes, Е. Diener, R. Lazarus, S. Folkman, S. Hobfoll, S. Maddi та ін.). Незважаючи на те, що проблематика особистісних ресурсів займає гідне місце в сучасних психологічних дослідженнях, питання про функціональне значення особистісних ресурсів піднімається досить нечасто, та до теперішнього часу спроби їх повного теоретичного осмислення зроблено все ще не було. У науці термін «функція» означає діяльність, роль об'єкта в рамках тієї чи іншої системи, до якої він належить, а також вид зв'язку між об'єктами, при якій зміна одного об'єкта тягне за собою зміну іншого [1].

Виділення функцій на підставі формального критерію дозволяє зрозуміти, до яких інструментів належать особистісні ресурси в опосередкуванні зв'язків факторів середовища та психологічного благополуччя людини. Дослідники вважають, що фактори середовища та особистісні змінні не можна розглядати в ізоляції, оскільки вони діють в динамічній єдності, «підживлюючи» один одного [2]. Тому не настільки важливо встановити порядок дії даних факторів, більш важливо зрозуміти, як і чому чинники, що складають модель психологічного благополуччя особистості, взаємно доповнюють один одного, тобто розкрити усі механізми їх взаємодії. Таким чином, основна увага повинна приділятися не самим факторам та їх кореляції з благополуччям, а взаємодії зовнішніх і внутрішніх факторів та їх сукупного ефекту на психологічне благополуччя людини. Особистісні ресурси не можуть вивчатися у відриві від контексту ситуації та конкретної діяльності, в якій вони діють, тобто, у відриві від того, що їх актуалізує. Саме тому функції особистісних ресурсів можна аналізувати лише в конкретному контексті діяльності. Сам контекст може бути заданий як життєві труднощі (зокрема, повсякденні), стресогенні події або життєві вимоги, пов'язані з контекстом виконання деякої діяльності (приміром, професійної) [2].

Отже, під особистісними ресурсами ми розуміємо емпірично вимірювані властивості особистості, вираженість яких впливає на міру психологічного благополуччя людини. В свою ж чергу, робимо припущення, що такі особистісні ресурси, як, зокрема, адекватна самооцінка, низька тривожність та конформність та ін. відіграють досить важливу роль в становленні психологічного благополуччя людини, тому й плануємо більш детально це дослідити емпірично. Дані ресурси в сукупності та кожен ресурс окремо можуть бути в тій чи іншій мірі предикторами психологічного благополуччя. Тому, на наш погляд, необхідна розробка методів вивчення особистісних змінних, які заломлюють вплив об'єктивних факторів середовища на розвиток психологічного благополуччя в різних контекстах життєдіяльності людини. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у побудові не лише теоретичних моделей взаємодії особистісних ресурсів та психологічного благополуччя особистості, а й у їхній емпіричній валідазації на різних вибірках.

Література

1. Новейший философский словарь / Сост. А. А. Грицанов. – Мн.: Изд. В.М. Скакун, 1998. – 896 с.
2. Толочек В.А. Стили деятельности: ресурсный подход. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН». – 2015. – 365 с.

ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНИХ ПРОЦЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Коломієць Т. В., Кулаковський Т. Ю.

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Основу економічного та соціального успіху розвинутих країн світу складає не діяльність державного апарату, а приватна ініціатива громадян. Дана ініціатива, шляхом реалізації успішних стартапів, стимулює інноваційний розвиток держави. Існує й значна кількість малих та середніх підприємств, які хоч і мало пов'язані з інноваційною діяльністю, однак за рахунок своєї гнучкості та швидкому пристосуванню до змін в економіці забезпечують економічну стабільність та добробут суспільства. Саме тому, розвиток здатності до приватної ініціативи громадян є надзвичайно важливою складовою будь-яких реформ, спрямованих на економічний розвиток держави.

Проблеми розвитку підприємництва широко висвітлюються в працях представників економічної науки, зокрема А.Н. Асаула, І.В. Гой, Т.П. Смелянської, М.П. Переверзева, А.М. Луньова та інших. Психологічні аспекти особливостей підприємницької діяльності та особистості підприємця розкриваються в наукових доробках Л.П. Журавльової, О.К. Зав'ялової, Л.М. Карамушки, С.Д. Максименка, С.Т. Посохової, Ю.Ф. Пачковського, Ю.В. Щербатих та інших.

На сьогоднішній день все більшої популярності в дослідженнях феномену підприємництва набуває когнітивний підхід. Очевидно, що така цікавість до когнітивних процесів у підприємців викликана особливостями їх діяльності: необхідністю приймати рішення в умовах невизначеності ринку, заобмалі наявного часу та ресурсів для вивчення ситуації. Відтак підприємцям часто доводиться покладатися на інтуїцію, інсайт, що може призводити до прийняття як успішних рішень, так і до помилкових.

Когнітивна теорія стверджує, що вирішення проблем, на кшталт формування підприємницької ідеї, розробки стратегії досягнення підприємницького успіху, оцінки альтернатив та ризиків, приймає форму або алгоритмів – правил, які не обов'язково розуміти, але які обіцяють рішення, або евристики – правил, які зрозумілі, але не завжди гарантують правильне рішення. Також рішення може бути результатом роботи інтуїції, раптового усвідомлення взаємозв'язку.

Психолог Аллен Ньюел (Allen Newell) та програміст Херберт А. Саймон (Herbert A. Simon) [1] висунули припущення, що людський розум можна розглядати як систему обробки інформації, яка нагадує комп'ютер. Діяльність такої системи може бути описана «за допомогою деталізованої програми, визначеної в термінах елементарних інформаційних процесів». Прихильники даного підходу розробили моделі когнітивних процесів, згідно яких, люди, кодують символічні вхідні дані, перекодовують їх, приймають рішення щодо них, зберігають якусь їх частку в пам'яті, декодують та видають символічні вихідні дані. Р. Фрейджер та Дж. Фейдимен [3] задумуються над питанням: чи наблизили нас комп'ютери до розкриття таємниць людського розуму? Відповідаючи на це питання автори серед особливостей людського пізнання виділяють випадки інсайту, який більше нагадує «стрибок», ніж логічно впорядковані кроки. На основі цього вони стверджують, що на сьогодні процес діяльності людського мозку за допомогою комп'ютера механічно не відтворити. Я.А. Пономарьов [2] висунув гіпотезу, що розв'язання творчих задач проходить низку послідовних стадій: від добре контрольованих і усвідомлюваних процесів оперування на рівні алгоритмів, до неусвідомлюваних, інтуїтивних процесів з подальшим поверненням до рівня логічних операцій після знаходження принципу їх розв'язання.

Саме у когнітивних процесах, що виходять за рамки усвідомленого алгоритмізованого мислення може бути віднайдено ключ до розуміння феномену підприємця. Цікавою є модель когнітивної евристики та когнітивних упереджень Даніела Канемана і Амоса Тверські [5], які пояснюють відмінності у судженнях та прийнятті рішень в термінах евристики. Відповідно до даної теорії люди в процесі прийняття рішень використовують ментальні «спрямлення шляхів», які надають швидку оцінку ймовірності виникнення непередбачуваних подій. Евристичні методи дають можливість розв'язання низки задач, в яких людина не може застосувати точний та технічний алгоритм пошуку рішення.

До прийняття помилкових рішень часто призводять когнітивні упередження – тенденції думати певним чином. Останні є об'єктом вивчення когнітивної психології та біхевіоральної економіки. Працюючи в цьому напрямку Р.А. Барон [4] виокремив наступні умови, які максимізують вплив когнітивних упереджень: високі рівні невизначеності, новизни, дефіциту часу, інформаційного перевантаження та емоційного напруження.

Аналіз емпіричних досліджень дозволив виявити низку когнітивних упереджень, які притаманні підприємцям. До них належать: **ефект надмірної впевненості** (Дж. Е. Руссо, П. Дж. Х. Шумейкер), за якого суб'єктивна впевненість людини в її судженнях значно переважає об'єктивну точність даних суджень. Саме цим, можна пояснити здатність підприємця приймати рішення, ігноруючи тиск критики та дефіцит інформації. Даний ефект може бути результатом «евристики доступності», «ефекту якорювання», «підтверджувального упередження» та «упередження погляду у минуле»; **віра в закон малих чисел** та **ілюзія контролю** (М. Саймон, С.М. Хаутонта К. Аквіно) – тенденція людей вірити, що вони можуть контролювати або, принаймні, впливати на результати подій, на які вони насправді впливати не можуть. Обидва фактори знижують рівень суб'єктивного сприйняття ризику; схильність підприємців до надмірної впевненості та **використання евристики репрезентативності** (Л. Бузеніст Дж. Барні); властиве підприємцям **упередження оптимізму** (С. Тейлор, Дж. Браун) – тенденція бути надмірно оптимістичним, переоцінюючи можливість сприятливого розвитку події. Упередження оптимізму має наступні базові форми: надмірно позитивна самооцінка, надмірний оптимізм, надмірний оптимізм щодо майбутніх планів та подій та надмірний оптимізм, породжений ілюзією контролю.

На процес евристики, також, впливає **настрій** та **самоефективність** підприємців. Остання полягає у рівні впевненості в своїй здатності успішно впоратися з завданнями різного рівня складності. Існують докази існування позитивної кореляції між рівнем самоефективності та рішенням розпочати підприємницьку діяльність. Як додатковий стимул початку підприємницької діяльності може розглядатися **внутрішня мотивація**. Підприємці схильні обирати підприємницьку діяльність переслідуючи мету займатися тим, що їх цікавить.

Отже, когнітивний підхід є перспективним психологічним напрямом дослідження особливостей когнітивних процесів підприємця. Результати досліджень феномену підприємця в

рамках когнітивного підходу можуть бути використані у розробці програм, спрямованих на стимуляцію підприємницької активності населення.

Література

1. Ньюэлл А., Шоу Дж. С., Саймон Г., Моделирование мышления человека с помощью электронно-вычислительной машины, в Сб.: Психология мышления / Под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер и др. – М., «Аст»; «Астрель», 2008. – С. 133-134.
2. Пономарев Я. А. Психология творчества / Я.А. Пономарев – М.: НАУКА, 1976. – 304 с.
3. Фейдимен Дж. Теории личности и личностный рост / Дж. Фейдимен, Р. Фрейджер – М.: ОЛМА ПРЕСС, 2004. – 657 с.
4. Baron, R. A. Cognitive Mechanisms in Entrepreneurship: Why and When Entrepreneurs Think Differently than Other People. / R. A. Baron // Journal of Business Venturing. – 1998. – 13(4). – P. 275–294.
5. Tversky A. Belief in the Law of Small Numbers / A. Tversky, D. Kahneman // Psychological Bulletin. – 1971. – № 76. – P. 105–110.

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТУДЕНТІВ-ПЕДАГОГІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ

Кошлань І. Г.

Університет Ушинського, Україна

У статті представлено результати теоретико-емпіричного дослідження співвідношення емоційного інтелекту та особистісної зрілості майбутніх вчителів.

В нашому дослідженні ми спиралась на визначення особистісної зрілості як вищого рівня розвитку людини, пов'язаного з формуванням і стабілізацією у неї певних якостей; як динамічної особистісної структури, що детермінується певними механізмами, а її змістом є риси, що взаємоактивуються (О. С. Штепа). Особливо важливими для нашого дослідження виявились теоретичні положення про те, що особистісна зрілість є психологічним новоутворенням, яке завершує юнацьку кризу і відкриває зрілий період життя людини [4]; рівень особистісної зрілості визначається тим, наскільки особистість виступає суб'єктом своїх власних трансформацій, свого саморозвитку [2]. Аналіз теоретико – емпіричної літератури дозволив нам припустити, що майбутні педагоги з різним рівнем особистісної зрілості мають певні особливості у проявах емоційного інтелекту. Емоційний інтелект розглядався нами як здатність до розуміння та управління емоціями, як власними, так і чужими (Д. В. Люсіні) [1].

Дослідження проводилось на базі Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». До вибіркової сукупності увійшли 60 осіб у віці 17–23 роки – студенти факультету української філології й факультету дошкільної та спеціальної освіти.

В якості психодіагностичного інструментарію використовувались: «Тест-опитувальник особистісної зрілості» Ю. З. Гільбуха [3], що виявляє такі показники, як мотивація досягнення (МД), відношення до свого «Я» («Я»-концепція) (Я), почуття громадянського обов'язку (ГО), життєва установка (ЖУ), здатність до психологічної близькості з іншою людиною (ПБ), та загальний показник особистісної зрілості (ЗПОЗ); методика «Емоційний інтелект (EmIn)» Д. В. Люсіні [2], яка діагностує такі показники, як розуміння чужих емоцій (МР), управління чужими емоціями (МУ), розуміння своїх емоцій (ВР), управління своїми емоціями (ВУ), контроль експресії (ВЕ), міжособистісний емоційний інтелект (МЕІ), внутрішньо особистісний емоційний інтелект (ВЕІ), розуміння емоцій (РЕ), управління емоціями (УЕ), загальний рівень емоційного інтелекту (ЗЕІ).

Обробка даних проводилася за допомогою статистичного пакету SPSS 13.0 for Microsoft Windows.

В результаті якісного аналізу, по-перше, виявлено (метод «асів») група осіб з загальним високим рівнем особистісної зрілості (ОЗ+) та група осіб з загальним низьким рівнем особистісної зрілості (ОЗ-); по-друге, встановлено (метод «профілів») специфіку емоційного інтелекту осіб з різним рівнем особистісної зрілості. На рисунку 1 представлено профілі емоційного інтелекту осіб з різним рівнем особистісної зрілості.

Профіль емоційного інтелекту осіб з високим рівнем особистісної зрілості (ОЗ+) характеризується неоднорідністю значень за шкалами емоційного інтелекту. Такі показники, як міжособистісний емоційний інтелект (МЕІ), розуміння емоцій (РЕ), загальний рівень емоційного інтелекту (ЗЕІ), розуміння чужих емоцій (МР), управління чужими емоціями (МУ) розташувалися на відносно високому рівні, а показники управління емоціями (УЕ), розуміння своїх емоцій (ВР), управління своїми емоціями (ВУ), внутрішньо особистісний інтелект (ВЕІ) – на середньому рівні. Це свідчить про те, що представники даної групи мають високу чутливість до внутрішніх станів інших